Капитан тә'зим етди. Елә бил бир нечә күн бундан әввәлки назлы, дузлу гыз дејилди. О, дөнүб Адолфу сүздү. Адолфда даһа инсан сифәти галмамышды. Рәнки гаралыр, бозарыр, ағарырды. Әлләри әсирди, башыны бојнунда сахлаја билмирди, титрәјирди.

Мајор дилләнди:

— Капитан, данышмыр...

Гыз Адолфа тәрәф дөнүб:

— Инадкар олма, онсуз да бүтүн һәрәкәтләримизи лентә чәкиб, данышыгларымызы јазыблар,—деди.

Адолф сусурду.

Бондаренко үзүнү мәнә тутуб:

— Көрүрсүнүзмү, кичик бир еһтијатсызлыг нә илә нәтичәләнә билир. Еһтијатлы олун, мајор, еһтијатлы олун!—деди.

Мән, дүзү, утандым...

Сонра өјрәндим ки, Вјанада баш верән һадисәләрин изинә дүшән кәшфијјатчыларымыз Адолфу танымыш, Лјуда Максимова онунла долајысы јолла таныш олмуш, онун «е'тимадыны» газанмышдыр. Бир чох јерләрдә дә бизи өлүмдән Лјуда гуртарыбмыш. Кино салонунда «бомба» дејиб гышгыран гадыны да Лјуда көндәрибмиш.

ГӘЛӘБӘ КҮНҮ

Гошунларымыз фашистләрин сон гүввәләрини әзишдирирди. Ахшамүстү мәни гәраркаһа чағырыб, гәзетин сабаһкы нөмрәсиндә чох бөјүк әһәмијјәти олан бир хәбәр үчүн јер сахламағы тапшырдылар. Сөһбәт заманы кенерал Иванов үзүнү баш редактор Николај Филиппова тутуб:

— Бу хәбәри милјонларла адам, демәк олар ки, бәшәријјәт көзләјир!—деди.

Мәсәлә ајдын иди. Фашистләр диз чөкдүрүлмүшдү.

Гәзети һазырладыг. Бүтүн мәгаләләри јерләшдирдик. Тәкчә биринчи сәһифәни јығмадыг. Кечәдән хејли кечәнә кими рус гәзетинин редактору Филиппов, ермәни дилиндә чыхан гәзетин редактору Вартан Казанчјан, казах гәзетинин редактору Дујсинбајев, өзбәк Фәхри Камал вә бу сәтирләри јазан Азәрбајчан гәзетинин редактору отуруб кечәнләри јад едир, бу дөрд илдә башымыза кәлән һадисәләри данышыр, гәраркаһдан көндәриләчәк хәбәри көзләјирдик. Һәләлик хәбәр јох иди...

Сәһәрә аз галырды. Сүбһ меһи Дунај боју битмиш гајын ағачларынын јарпагларыны өпүрдү. Шәһәр ујујурду... Милјонларла дөјүшчү силаһларыны гучаглајыб, гәләбәдән хәбәрсиз јатырды. Биз һеч олмаса бирчә саат көзүмүзүн ачысыны алмаг үчүн отагларымыза чәкилдик. Лакин көзүмүзү јума билмәдик. Ахы, одлу-аловлу јоллар кечиб, дәфәләрлә өлүмлә үз-үзә кәлмишдик, горху нә олдуғуну билмәдән мәһз бу күнүн хатиринә вурушмушдуг... Јата биләрдикми?!..

Дәгигәләр кечди. Бирдән шәһәрдә сәс-күј гопду. Гапы бәрк дөјүлдү. Сәсләр учалды, ким исә учадан күлүр, ким исә һөнкүртү илә ағлајырды. Гапыны ачдым. Аға Ағајев, Мәммәд Ағајев, Мүсејиб Гурбанов — һамысынын көзүндә севинч јашлары парлајырды...

— Мүһарибә гуртарды!.. Фашистләр тәслим олдулар!..

Һәр тәрәфдән бу сәсләр, бу сөзләр ешидилди. Һамы — бизимкиләр дә, вјаналылар да күчәдә идиләр. Шәнлик, нәғмә һәр тәрәфи бүрүмүшдү. Инсанлыг ганлы фашизмин чәнкиндән гуртармышды. Һәјат өлүмә галиб кәлмишди!..

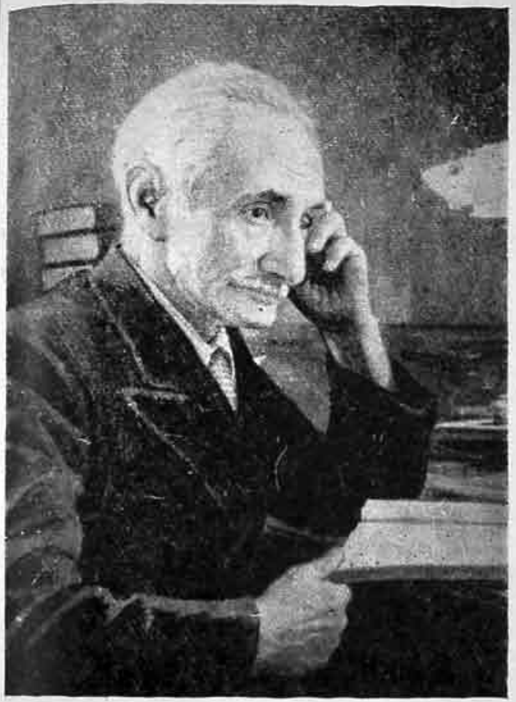

ШАИГ МҮӘЛЛИМ

Мәммәд АРИФ

Нә көзәл сөздүр мүәллим сөзү. Мәлаһәтли вә вүгарлы! Бу сөзүн лүғәти мә'насы өјрәдән, билик верән олса да, онун тәсәввүрүмүздә, руһумузда дашыдығы мәфһум, халг арасында малик олдуғу мәзмун вә мүндәричә даһа бөјүк вә кенишдир, даһа мө'тәбәр вә үлвидир. Шаиг мүәллим!

Бир күн мән Абулла Шаигдән сорушдум:

— Мирзә, сиз узун илләр һәм мүәллимлик етмисиниз, һәм дә әдәбијјат саһәсиндә чалышмысыныз, инди дә чалышмагдасыныз, һәр ики саһәдә халг үчүн бөјүк вә фајдалы ишләр көрмүсүнүз. Сизин бу саһәләрдән һансы даһа чох тә'мин едир, һансы даһа чох үрәјинииздәндир: мүәллимлик јохса јазычылыг?

Бу суалы верәндә Абдулла Шаиг артыг һәм бир мүәллим вә һәм дә бир әдиб кими халг, партија вә һөкумәт тәрәфиндән јүксәк гијмәтини алмышды. Онун илләр узуну халг маарифи саһәсиндәки әвәзсиз фәалијјәти вә бир јазычы кими јаратдығы мүхтәлиф жанрда вә мүхтәлиф үслубда бәдии әсәрләр, ху-

сусән кәнчлијин гәлбиндә она дәрин һөрмәт вә мәһәббәт ојатмышды. Лакин бунунла белә, һәр бир бөјүк әдибин, ичтимаи хадимин, бир чох саһәдә фәалијјәт көстәрән шәхсин өз үрәјиндән олан ону даһа чох разы салан бир фәалијјәт саһәси олур. Мәним суалым анчаг бу мә'нада, бәлкә дә интим маһијјәтдә иди.

Шаиг мүәллимин сифәтиндән һисс етдим ки, мән онун чох инчә бир телинә тохунмушам. О, санки бүтүн үрәјини мәнә ачмаг, бүтүн башына кәләнләри мәнә сөјләмәк, бүтүн дүшүндүкләринә мәни шәрик етмәк истәјирди. Әввәлчә хәјалән чох узаглара кетди, сонра гајытды вә лап мүхтәсәр данышмаға башлады. Јазыда гысалығы севән Шаиг сөһбәтдә дә аз данышан иди, узунчулугдан хошу кәлмәзди.

Сөһбәтинин, чавабынын тәфсилаты јадымда дејил, мәзмуну бундан ибарәтди: ичтимаи һәјата гәдәм гојдуғум илләрдә, әсримизин әввәлләриндә халгымызын ирәлидә кедән адамлары әлверишли шәраитдән истифадә едәрәк һәр кәс бачардығы ишлә халга көмәк едирди. Халгын исә еһтијачы чох бөјүк иди, бу еһтијачы өдәмәк үчүн бә'зиләри һәтта бир нечә саһәдә ишләјирдиләр: докторлуг, мүәллимлик, мүһәндислик, јазычылыг, гәзетчилик вә с. Мән мүәллимликдән башламышам вә өмрүмүн ахырына кими дә көрүнүр ондан әл чәкмәјәчәјәм. Мүәллимлик бизим халгымыза ән чох лазым олан бир сәнәтдир. Мән мүәллимликдән алдығым зөвгү һеч бир шејдән ала билмирәм. Ахы, мән јазычылыгда да мүәллимәм, мәни јазычылыға сөвг едән дә әсасән мүәллимлик олмушдур. Һәгиги мүәллимин фәалијјәт даирәси јалныз мәктәб дејил, бүтүн чәмијјәтдир, халгын һәјатыдыр. Мән мүәллимлијә тәзә башлајан вахтларда милли мәктәбләрдә дәрс китабы бөјүк бир проблем иди. Дәрс китабы илә дә иш ашмырды, шакирдләрә евдә охумаг үчүн, бәдии гираәт үчүн әлавә вәсаит дә лазым иди. Мәкәр виҹданы олан вә бир гәдәр дә јазычылыг бачаран мүәллим буна дөзә биләрдими? Одур ки, дәрс китаблары јазмагла бәрабәр, ушаглар үчүн әдәбијјатдан, ана дилиндән јарарлы вәсаит дә һазырламалы олдум, һекајәләр, ше'рләр, драмлар јаздым, беләликлә дә мүәллимлији јазычылыгла бирләшдирдим. Инди мән сизин суалыныза нә чаваб верә биләрәм? Мәним әсасән дәрс вәсаити кими јаратдығым вә аз-чох мүстәгил бәдии дәјәрә малик әсәрләрдән алдығым зөвг дә мүәллимлик кими мүгәддәс вәзифәдән алдығым зөвгүн бир һиссәси дејилми?!.

Шаиг мүәллимдән башга чаваб көзләмәк олмазды. Һәмин фикри о, сонралар «Хатирәләрим»дә дә тәсдиг едир: «Мән һәмишә, нәдәнсә, јазычылығымдан даһа чох мүәллимлијимлә иftихар едәрдим».

Абдулла Шаигин мүәллимлији илә јазычылығы бә'зи нөгтәләрдә елә үзви бағланмышдыр ки, онлары ајырмаг һәм чәтин вә һәм дә лүзумсуз бир ишдир. 1901-чи илдән мүәллимлијә башлајан Абдулла Шаигин дөврүнү бир анлыға көзүмүзүн габағына кәтирәк. Јени ачылан Азәрбајчан мәктәбләриндә ана дилини кечмәк үчүн биринчи дәрс китабларыны («Биринчи ил», «Ушаг көзлүјү», «Икинчи ил», «Үчүнчү ил вә ја Јени мәктәб» вә с.) мүәллимләр өзләри јарадырдылар. Бу мүәллимләрдән бири вә ән фәалы Абдулла Шаиг иди. Дәрс китаблары үчүн бәдии парчаларын һазырланмасында да Абдулла Шаиг фәал иштирак едирди. Бу дөвр маариф вә мәдәнијјәтимизин инкишафында бирикмә дөврү иди. Сабирин, Сәһһәтин вә Шаигин ән кичик ше'рләри, тәрчүмәләри дәрс китабларына гијмәтли бир һәдијјә кими дахил олурду. Сабирин «Ағачларын бәһси», «Ушаг вә буз», «Чүтчү», Сәһһәтин «Гушлар», «Тәнбәл», «Бағча» вә «Көч» ше'рләри илә јанашы, Шаигин дә «Гузу», «Әкинчи», «Кечи», «Әкин нәғмәси», «Пајыз» кими гыса, көзәл ше'рләри дәрч едилир, охунур вә севилирди:

Пајыз олуб, әсир сојуг күләкләр,
Солур дағда, чәмәндә күл, чичәкләр.
Јашыл-јашыл отлар бүтүн саралыр,
Көј үзүнү гара булудлар алыр.
Јағыш јағыр, думан чөкүр һаваја,
Селләр вурур өзүн ора-бураја.
Гушлар учуб дәстә-дәстә кедирләр,
Исти јерә көчүб гышлаг едирләр.

Вә ја:

Јаз гапыны алды, әкинчи, ојан,
Дур ајаға тарлалара кеткилән!
Шумла јери, тохумлары сәпкилән,
Һајды, а зәһмәт мәләји, дур, ојан.

Бу кичик мәнзум парчалара инди охучу бир о гәдәр дә јүксәк гијмәт вермәјә биләр, һәтта әдиб өзү дә бунлары аз әһәмијјәтли һесаб едиб сечилмиш әсәрләринә дахил етмәјә биләр, амма бир тәдгигатчы үчүн бу әсәрләри диггәтдән гачырмаг бөјүк сәһв оларды. Абдулла Шаигин мүәллимлик вә әдиблик фәалијјәти үчүн һәмин бу әсәрләр чох сәчијјәвидир. Бәдиилик илә фајдалылыг, естетика илә тәрбијә бу нөгтәдә бирләшир. Ушаглара бәдии зөвгүн әлифбасыны өјрәтмәк, ана дилинин ләззәтини дујдурмаг, онларда тәбиәтә, инсанлара, әмәјә мәһәббәт ојатмаг, онлара көзәллији, ше'ријјәти һисс етдирмәк һәгиги әдәбијјатын, һәгиги халг әдибинин вәзифәси иди. Заманә өзү бу вәзифәни тәбии оларaг Шаигә тапшырмышды.

Абдулла Шаиг ушаглар үчүн мүнтәзәм бәдии әсәрләр јазан илк гоча сәнәткарымыздыр. Бир ушаг јазычысы кими Шаиг мүәллимлијә борчлудур. Ону бу шәрәфли јола сөвг едән балаларымызын ана дилиндә бәдии әсәрләрә бөјүк еһтијач һисс етмәси олмушдур. Абдулла Шаиг бүтүн бир серија тәшкил едән әсәрләри илә мәктәб китабханасы јаратмышдыр. «Тыг-тыг ханым», «Јахшы арха», «Түлкү Һәччә кедир», «Мурад», «Шәләгујруг» вә бир чох башгалары кәнчләримизә илк дәфә бәдии әдәбијјаты дәрк етдирмиш, бәдии дили севдирмишдиләр.

1946-чы илдә мәним Шаиг мүәллимә јаздығым мәктуб бу сөзләрлә башланырды:

«1912-чи ил иди. Јајын ахыр ајы иди. Һәјәтимиздәки пүстә ағачлары чәһрајы салхымлары илә јени чичәк ачмыш әрик ағачларыны андырырдылар. Бакынын өз көзәлликләри варды: шәһәрин ортасында тозун-торпағын ичәрисиндә зәриф вә хәндан пүстәләр јетишдирән, заһирән кобуд ағачларын да өз һүсну варды. Инди о ағачлар кәсилмиш вә јерләриндә мәдәнијјәт очаглары инша едилмиш олса да, о ағачлар мәним ушаглыг хатирәмдә силинмәз изләр бурахмышлар... Атам пүстәләри дәрир вә гоһум-гоншуја пај-пүш ајырырды. Бир пај да мүәллимим үчүн ајырды. Утана-утана Әли Мәммәд Мустафајевкилә кетдим. Мүәллим бошгабы дәсмала бүкүб мәнә гајтараркән өз етажеркасына көз кәздирди вә орадан гырмызы чилдли бир китабча көтүрүб мәнә верди... Күчәјә чыхан кими әввәлчә китабчанын үстүнү охудум, Абдулла Шаиг Талыбзадә сөзләриндән сонра көзүм «Јахшы арха» сәрлөвһәсинә саташды. Әввәлчә шәкилләринә бахдым: Һачылејләјин јува гурдуғу ағач, әлиндә бычгысы олан түлкү, сонра гарға... охумаға башладым... О, садәлөвһ, һијләкәр, ағыллы, һејванларын талеји мәни мәшғул етди, дәфәләрдә охудум, дилимдә әзбәр олду... Бу, мәним сизинлә илк танышлығым иди. Бу, мәнчә ән мүгәддәс вә һеч бир шејлә әвәзедилмәз бир танышлыг иди, онун хош хатирәсини инсанын һафизә вә һиссијјатындан анчаг өлүм ала биләр».

Мәктубдан белә узун бир мисал кәтирмәјә мәни чәсарәтләндирән одур ки, бу һиссијјат тәкчә мәнә аид дејил. 50—60 ил бундан әввәл бүтүн мәним јашда олан мәктәблиләр Абдулла Шаигин әсәрләриндән ејни бәдии зөвгү алырдылар. 1923-чү илдә әдибин әдәби-педагожи фәалијјәтинин 20 иллији мүнасибәти илә нәшр олунан хатирә китабчасындакы мәгаләләри охујанлар буна бир даһа инанарлар.

Охучулары ән чох чәлб едән бу мәнзум һекајәләрин садә вә чанлы дили иди. Бәс бу көзәл, ширин, садә дил нијәдәк һарада иди? Нә үчүн бә'зән Шаигин өз ше'рләриндә дә османлы дили зор кәлир, ајдын дилимизи думанландырыр, сүн'иләшдирирди? Бу садә Вагиф дилини фељетонлара, сатирик ше'рә Сабир кәтирмишдисә, мәктәб китабханасына Шаиг мүәллим кәтирмишди:

Алыб тәсбеһ әлинә,
Шал бағлајыб белинә,
Ајагларында чарыг,
Башында тирмә сарыг.
Чијниндә атлас әба,
Әлиндә зорба әса,
Ағлајырды, кедирди,
Чөлләри сејр едирди...

Ону да дејәк ки, бу Тыг-тыг ханымлар, Һәччә кедән түлкүләр, шәләгујруглар јалныз ушаглара дејил, бөјүкләрә дә зөвг вериб, онлара да ширин нағыл кими хош кәлирди.

Ушаг јазычысы кими шөһрәт газанан Абдулла Шаиг мәктәб сәһнәчикләри үчүн дә бәдии әсәрләр («Көзәл баһар», «Үрәк тикмәк», «Чобан» вә с.) јазмышды ки, бу Шаиг сәһнәчикләри о заманкы мәктәб һәјатымызда јени бир һадисә иди. Бәдии тәрбијә үчүн мәктәб сәһнәсинин бөјүк рола малик олдуғуну јәгин едән Шаиг мүәллим бир нечә әсәрини мәктәб сәһнәләри үчүн пјес һалына салмагла бәрабәр, сонралар Кәнч тамашачылар театры үчүн бир сыра драм әсәрләри јаратмышды. Әсасән вәтәнпәрвәрлик руһунда олан бу пјесләрин ичиндә нағыл-пјесләр («Елоғлу», «Вәтән», «Бир саат хәлифәлик» вә с.) олдуғу кими, чидди тәрбијәви мөвзуда мүасир пјесләр дә («Хасај» вә с.) варды. «Хасај» Шаиг мүәллимин чох севдији бир мөвзуја—мәктәблә аиләнин гаршылыглы әлагәсинә, тәрбијә ишиндә мүәллимин ардычыл, тәләбкар вә виҹданлы олмасы мәсәләсинә һәср едилмишдир. Абдулла Шаигин үмумијјәтлә драматуркија саһәсиндәки фәалијјәтини («Илдырым», «Нушабә» вә с.) тәгдир етмәклә бәрабәр, демәлијик ки, онун Кәнч тамашачылар театры үчүн јаздығы пјесләр һәмин театрын јарадычылығында хүсуси бир мәрһәлә тәшкил етмәкдәдир.

◆◆◆

Тәбиидир ки, Абдулла Шаиг әсримизин әввәлләриндә әдәбијјатымызда баш верән һадисәләрдән кәнарда гала билмәзди. Онун ичтимаи-әдәби фәалијјәти дөврүн бүтүн әдәби һадисәләри илә тәмас едирди. Ондан һеч дә кизли дејилди ки, Әлибәј Һүсејнзадәнин башчылығы илә Бакыда нәшр едилән «Һәјат» гәзети вә «Фүјузат» журналы Азәрбајчан әдәбијјатыны османлы әдәбијјатынын бир һиссәси кими инкишаф етдирмәк сијасәти јүрүдүр, әдәбијјатымызын милли хүсусијјәтләрини, дил мүстәгиллијини инкар едир, үмумијјәтлә, әдәби инкишафда мүтәрәгги, ингилаби фикирләрин мүсбәт ролуну гијмәтләндирмир. Бунунла белә Абдулла Шаиг ону да билирди ки, Әлибәј Һүсејнзадә али Авропа тәһсили алмышдыр, рус вә гәрб әдәбијјатыны көзәл билир. Әлбәттә о заман белә шөһрәтли бир шәхсин нүфузу алтына дүшмәмәк чәтин иди. Илк

заманлар онун гәзет вә журналларында Сабир, Сәһһәт, Һади иштирак етмишди, Шаиг дә «Фүјузат»да бир нечә ше'р дәрч етдирмишди. Амма адларыны чәкдијим әдиб вә шаирләрин нә мәсләки, нә әгидәси, нә дә үслубу Әлибәј Һүсејнзадәјә мүвафиг дејилди. Онларын јоллары башга-башга иди. Әлибәј Һүсејнзадә Сабирә османлы әдәбијјаты мөвгејиндән јанашдығы үчүн она там мә'насы илә лајагәтли бир шаир кими баха билмирди. Азәрбајчанын ән көркәмли шаирләри дә она дилчә позулмуш, ибтидаи вә кобуд көрүнүрдү. Буна көрә дә елминә, билијинә бахмајараг о, габагчыл, демократ јазычыларымызы һәмишә наразы салырды. Чох чәкмәди ки, бу наразылыг ҹидди ичтимаи бир зиддијјәтә чеврилди вә «Фүјузат»ын јолу милләтчи буржуа әдәби чәрәјаны кими ингилабчы-демократ әдәбијјат чәбһәсиндән кәскин тәнгидә мә'руз галды.

Абдулла Шаигин «Фүјузат» журналына мүнасибәтиндән вә әдибин дүнјакөрүшүндәки инкишафдан сөһбәт кедәндә бә'зән белә фикрә тәсадүф олунур: куја о, бир-биринә тамамилә зидд олан «Фүјузат» илә «Молла Нәсрәддин» арасында тәзадлы вә һәјәчанлы һаллар кечирир. Бизчә Шаигин «Фүјузат»а мүнасибәтини шаир үчүн тәзадлы вә һәјәчанлы бир һал кими гијмәтләндирмәк доғру олмаз. Сијаси-ичтимаи бир чәбһә кими «Фүјузат» Шаигин јарадычылығында бөјүк рол ојнамамышдыр. Илк ше'рләриндәки сентиментал-романтик вә чох вахт да бәдбинлик ифадә едән әһвал-руһијјәјә кәлдикдә буну «Фүјузат»ла јох, үмумијјәтлә шаирин романтика илә реализм арасындакы тәрәддүдләриндә ахтармаг лазымдыр. Әкәр Шаигин реализми онун маариф аләминдәки фәалијјәти, мүәллимлији илә, даһа доғрусу реал, практики фәалијјәти илә бағлы идисә, романтизми зәминәсиз хәјалпәрвәрлији, мүчәррәд һуманизми илә әлагәдар иди.

Маһмуд Әкрәмбәјә нәзирәләр, вәрәмли һәјатлар, бәхтсиз рәфигәләр, гырыг рүбаблар, гыш кечәләри, залым хәзанлар, шикајәтләр, горхулар кими мөвзулар әтрафында фырланан илк Шаиг ше'рләри, Шаиг лирикасы һеч шүбһәсиз һәссас бир гәлбин шаиранә ифадәсидир. Бу һәссас гәлб һуманист бир инсанын гәлбидир, онун кәдәри «вәтәни мәрамынча көрмәјән», лакин кәләчәјә үмидини итирмәјән вәтәнпәрвәр бир шаирин кәдәридир. Лакин е'тираф етмәк лазымдыр ки, әсил Шаиг мүәллим бу дејилдир. Бу үмуми вәтән вә дүнја кәдәри бизә әввәлдән мә'лум иди. Һәтта «Һәпимиз бир күнәшин зәррәсијиз» ше'риндә дә орижиналлыг аздыр. Хырда буржуа һуманизминин космополитизм формасы артыг кечилмиш бир мәрһәлә иди. Буну Шаиг өзү дә һисс едирди. Чүнки онун гәләминдән ејни заманда (мәсәлән «Һәпимиз бир күнәшин зәррәсијиз» ше'ри јазылдығы ејни 1910-чу илдә) елә ше'рләр чыхырды ки, онлар нәинки синфи сүлһү тәблиғ етмир, әксинә, заманын ингилабчыларыны фыртына вә далғаларла өлүм-дирим мүбаризәсинә чағырырды:

Горхмајын, һәп икитчә галхышыныз,
Фыртына, далғаларла чарпышыныз,
Ирәли, архадашларым, ирәли!
Шәфәг атдыгча, ја ки пәк еркән,
Инанын, саһилә дәмир атарыг,
Шу гаранлыг думанлары ударыг,
Сизи алгышлајар мүһити-вәтән!

Јенә һәмин илдә јаздығы «Сон баһар» ше'риндә шаир пајызда күлләри солмуш, бүлбүлләри сусмуш чәмәнләри, мешә вә дағлары үрәкләндириб дејир:

Гәһрәмананә бир заман дајанын,
Инанын, сиз дә мән кими инанын:
Јох олур гар, боран, күнәш дә доғар,
Јетишир гырмызы, севимли баһар.
Аһ, мән сон баһары чох севирәм,
Севирәм, севирәм сон баһары, чох
севирәм.

О јердә ки, шаир өз һиссијјатына һәјатын чанлы нәфәсини, халгынын, кичик белә олса, өдәнилән еһтијачыны шәрик едир, о јердә ки, шаир ана тәбиәтин, вәтән өвладынын чанлы, реал һәјат тәрзини, севинчини, кәдәрини тәрәннүм едир, о јердә ки, шаирин лирик објекти конкретләшир, о јердә ше'р һәјат ширәси илә долур, шаир хәјалы гүввәт вә үмидлә парлајыр.

Нә үчүн Шаигин «Дағлар солтаны» ше'ри әдәбијјатымызы диггәтлә изләјән Фиридунбәј Көчәрлинин диггәтини дәрһал чәлб етмишди?

Көзәл олур бизим елин јајлағы,
Күл-чичәкдир бу јерләрин отлағы,
Бир чәннәтдир һәр јашыл бир бучағы,
Дурна көзү кими вардыр булағы,
Бу јерләрин солтаныдыр чобанлар,
Һәм бәјидир, һәм ханыдыр чобанлар

Һалбуки бу ше'р өзү дә сентиментал идиллик бир лөвһәдән башга бир шеј дејилдир. Мәнчә «Дағлар солтаны»нын јенилији ондадыр ки, шаир мүчәррәд һүррийјәт пәриләринә, думанлы истигбаллара үзүчү мүрачиәтләрдән, шикајәтләрдән әл чәкиб өз реал мүһитинә көз јетирир, вәтән торпағыны, онун тәбиәтини, әмәксевәр инсанларыны көрүр вә тәсвир едир. Сәмими һиссләрин ифадәси олан бу ше'рин мәзијјәтини дујмаг чәтин дејилдир. Фиридунбәј Көчәрлини бу ше'р севиндирмишди, она көрә ки, Шаиг бу ше'рдә өзүнү даһа јахшы дәрк етмишди:

«Чобанлар һаггында јаздығыныз ше'рләр чох хошума кәлди. Нечә кәрә онлары өзүм үчүн вә шакирдләр үчүн охумушам, онлара да чох хош кәлиб, үзүнү көчүрүбләр. Онларын хоша кәлмәсинә сәбәб ше'рләрин садәлији вә һәгиги һиссијјатдан доғуб вүчудә кәлмәсидир» (Абдулла Шаигә јаздығы 1911-чи ил 10 октјабр тарихли мәктубдан).

Шаирин һуманизми, вәтәнпәрвәрлији мүчәррәдликдән конкретлијә доғру инкишаф едир, зәминәсиз романтика реал мәнзәрәләрлә, символик лөвһә вә сурәтләрлә әсасландырылыр. Әлбәттә, бурада «Фүјузат» һеч бир рол ојнамыр вә ојнамамышдыр. Әсас вә һәлледичи рол шаирин реал һәјата бағланмасында, јарадычылыг гидасыны, јашајышын мә'насыны, вәтәндашлыг вәзифәсинин ифасыны ичтимаи һәјатда көрмәсиндәдир.

Абдулла Шаигин «Молла Нәсрәддин» чәрәјанына мүнасибәтинә кәлдикдә, демәлијик ки, биздә елә мүтәрәгги, ингилабчы-демократ јазычылар олмушдур ки, онлар јәгин ки, сатираја мејл етмәдикләри үчүн «Молла Нәсрәддин» журналында билаваситә иштирак етмәсәләр дә онун хәттини тамамилә мүдафиә етмишләр. Н. Нәриманов, А. Сәһһәт, С. С. Ахундов, С. Мусәви, Ибраһимбәј Мусабәјов кими јазычылар бүтүн варлыглары илә бу чәрәјанын тәрәфиндә идиләр. Абдулла Шаиг дә билаваситә бу журнала бағлы дејилди. Һалбуки о, бүтүн әдәби-ичтимаи фәалијјәти илә бу чәрәјана көмәк едирди. Бурада тәрәддүддән данышмаг јерсиздир.

Ч. Мәммәдгулузадәнин шәхсијјәти вә онун нәшр етдирдији журнал һаггында јүксәк фикирдә олмасы бизи бу гәнаәтә кәтирир ки, Шаиг сатирик бир гәләмә малик олсајды мүтләг бу журналда әмәкдашлыг едәр вә Ч. Мәммәдгулузадә илә бир јердә ишләмәкдән зөвг аларды. Абдулла Шаиг е'тираф едирди ки, сатирик ше'р вә ја фелјетон јазмаға исте'дадым олмадығына бахмајараг журналын тә'сири алтында бир нечә фелјетон јазыб көндәрмишдим. Амма бизә галса, Шаигин «Мәктуб јетишмәди» вә «Көч» кими һекајәләри сатирик үслубда олмаса да, тамамилә «Молла Нәсрәддин» руһундадыр.

Шаигин бә'зән Сабир ше'ринә мүрачиәт етмәси дә тәсадүфи дејилдир. «Әкинчи вә хан» ше'рини Шаиг Сабирин «Әкинчи» рәдифли («Мәзлумлуг едиб башлама фәрјада, әкинчи!») ше'ринә әлавә кими јазмышдыр. Сабирин ше'ри ханын дилиндән јазылыбса, Шаигин ше'ри әкинчинин дилиндән јазылмышдыр. Биз ушаглыгда мәктәб кечәләриндә бу ики ше'ри бирләшдириб хан илә әкинчинин диалогу шәклиндә сәһнәләшдирәрдик: хан ролуну ојнајан ушаг бир гит'ә Сабирин ше'риндән охујарды, сонра да әкинчи ролуну ојнајан ушаг бир гит'ә Шаигин ше'риндән дејәрди, ахырда да сәһнәчик ханын сөзләри илә битәрди. Көрүнүр ки, Шаиг мүәллим буну нәзәрә алараг «Әкинчи вә хан» ше'рини елә јазмышды ки, гит'әләри Сабирин ше'ринә мувафиг кәлирди:

Шаигдә әкинчи дејир:

Әсди гара јел, чәлтији, бостаны
совурду,
Бу фәгр вә зилләт нечә илдир бизи
јорду,
Јағмады јағыш, јанды тахыл,
чүмлә күл олду,
Бир данә әлә кәлмәди һеч, хан, сәнә
гурбан!
Нә дары, нә чәлтик, нә дә бостан,
сәнә гурбан!

Сабирдә хан дејир:

Хош кечмәди ил чөллүјә, деһганә, нә
борчум,
Јағмады јағыш, битмәди бир данә, нә
борчум,
Әсди гара јел чәлтијә, бостана, нә
борчум,
Кетди мәнә нә фәһләлијин бадә,
әкинчи!
Лағ-лағ данышыб башлама фәрјада,
әкинчи!..

◆◆◆

Садә вә кичик адамларын фачиәси. Абдулла Шаигин бир сыра һекајәсини бу ад алтында бирләшдирмәк олар. Әдиб санки һеч бир шејлә диггәти чәлб етмәјән адамлары, онларын сәркүзәштләрини елә диггәт вә инчәликлә гәләмә алыр ки, гаршымызда реал инсан характерләри чанланыр. «Мәктуб јетишмәди», «Анабачы», «Өзүн биләрсән, мәнә нә!», «Әсәби адам» һекајәләринин гәһрәманлары садә вә балача адамлардырлар, онларын фачиәләри дә нисбәтән кичикдир. Јазычы бу фачиәләрә диггәти чәлб етмәклә, онларын ичтимаи маһијјәтини, дөврүн мүсибәтләри илә бағлы мә'насыны охучуја чатдырмаға мүвәффәг олур. Буна көрә дә «Мәктуб јетишмәди» һекајәсинин гәһрәманы Гурбанын фачиәсини балача вә шәхси фачиә һесаб етмәдијимиз кими, «Әсәби адам» һекајәсинин гәһрәманы Абрам Викторовичин фачиәсинин сәбәбләри дә көзләримиздә бөјүјүр. Һәр бир һекајәдә әдибин инсана мәһәббәти, гајғысы, һөрмәти һисс олунур. Буну биз «Көч»дәки Кәрим баба вә Ајрым гызына мүнасибәтдә хүсусилә һисс едирик. Тәбиәт гојнунда јетишмиш бу әмәкчи инсанлар öз әзәли тәмизлик вә сәмимијјәтләрини сахламышлар. Ајрым гызында халгымызын нә гәдәр көзәл милли хүсусијјәтләри, гочаглығы, һазырчаваблығы, мә'нәви тәмизлији, инсанијјәти ифадә олунмушдур. Онларын бир-биринә саташмасында, өчәшмәләриндә дә хүсуси бир мәзијјәт вардыр.

«Анабачы» һекајәсиндә заманәдән чох кери галмыш, савадсыз, мәһнәткеш, лакин мә'нәвијјатча алчалмајан, инсанлыг лајагәтини мүһафизә едән гадын һаггында мүәллиф тәәссүф вә ифтихарла дејир: «Алтмыш иллик сәфил бир һәјатын сәнә јүкләмиш олдуғу ағыр јүк-

ләр белини бүкмүш, көзләринин нуруну алмыш, дизләрини дәрмансыз бурахмыш олдуғу һалда нечә олмуш да гәлбинә, руһуна тохунмамыш? Сән мәнә буну анлат!».

Бәли, буну анламаг чәтиндир. Лакин һәјатын ағыр јүкләри алтында бели бүкүлмүш, көзләри нурдан, дизләри тагәтдән дүшмүш адамларын үрәјинә кирмәк, бир психолог кими орада сахланан мә'нәви көзәлликләри дујмаг, гијмәтләндирмәк вә башгаларына севдирмәк дә асан иш дејилдир. Буну Шаиг мүәллим бачарырды вә она көрә дә балача дедијимиз адамлар бөјүјүр вә кимликләриндән асылы олмајараг бир инсан кими гаршымызда чанланырлар.

«Вәзифә» һекајәсиндәки мүәллим Сүбһи Һәсәнбәјин аиләсиндә баш вермиш һадисә илә чох дәриндән вә тәмкинлә, сәбрлә мәшғул олур, мәктәблә аилә арасында көрпү јарадыр, атанын өз рәфтарыны дәјишмәсинә наил олур вә нәтичәдә јалныз шакирд Хосров дејил, бүтүн аилә хошбәхт олур. «Интиһармы, јашамагмы?» һекајәсиндә дә мүәллиф инсанлар арасындакы сәмимијјәтдән, һәгиги инсанлыгдан, миллијјәтләриндән асылы олмајараг инсанлар ичәрисиндә јаранан үнсијјәтдән, һәгиги достлугдан данышыр.

Абдулла Шаиг тәнгиддән чох тәсдиги севир, јахшылығы нүмунә көстәрир, бу да онун мүәллимлијиндән ирәли кәлән бир хүсусијјәтдир. Инсанлара јахшылыг етмәк, һәјатда фајдалы иш көрмәк, гардашлыға-достлуға көмәк етмәк, бир сөзлә—инсан олдуғуну сүбут етмәк. Шаиг өз һекајәләриндә нәчиб инсанлардан елә бәһс едир ки, елә бил, хатирә сөјләјир, елә бил өз башына кәләнләри нағыл едир. Бу үсул онун һекајәләринә бир сәмимијјәт, лирик руһ кәтирир, әсәрләринин бәдии тә'сирини гүввәтләндирир.

◆◆◆

Шаиги чохдан Бакы һәјаты, орадакы синфи зиддијјәтләр, капитализмин инкишафы илә әлагәдар олараг мејдана чыхан фәлакәтли һаллар, фәһлә синфинин ингилаби мүбаризәјә гошулмасы мөвзусу марагландырырды. Илләрлә Бакыда, хүсусән фәһлә рајону олан Сабунчуда мүәллимлик етмәси онда бу мөвзуја рәғбәти даһа да артырмышды. Һәлә ингилабдан әввәл һиссә-һиссә чап етдирдији «Әсримизин гәһрәманлары» романында јени дирчәлмәјә башлајан јерли буржуазијанын ичәридән чүрүмәсини, аилә-мәишәт позғунлуғуну көстәрмишдир. Ингилабдан сонра Шаиг бир дә бу мөвзуја гајытмыш вә «Араз» романында нефтчи фәһлә нәсилләринин бир-бирини әвәз етмәсини вә фәһлә синфинин ингилабчы бир гүввә кими јетишиб капитализмлә мүбаризәјә башламасыны гәләмә алмышды. Романын әсас гәһрәманы Араз пешәкар ингилабчыдыр. Ата-бабадан нефтчи аиләсиндә тәрбијә алан Араз болшевикләрә гошулур вә кәнч оғлу Поладла бирликдә чар истибдадына, капитализмә гаршы мүтәшәккил мүбаризә апарыр. «Араз» Азәрбајчанда ингилабдан әввәлки фәһлә һәјатына һәср едилмиш ән мүвәффәгијјәтли нәср әсәрләриндәндир.

◆◆◆

Абдулла Шаигин чохчәһәтли фәалијјәтинин бир мүһүм чәһәти дә вардыр ки, о барәдә нисбәтән аз данышылмышдыр. Әдибимизин јарым әсрлик әдәби, ичтимаи вә педагожи фәалијјәтинә өтәри бир нәзәр салдыгда белә, биз бәдәнчә балача, вүчудча зәиф көрүнән бу адамын нечә мүхтәлиф әһәмијјәтли вә зәрури ишләр көрдүјүнә тәәччүб етмәјә билмирик. Бәдии јарадычылыгла бәрабәр Шаигин көрдүјү ишләр јалныз ибтидаи мәктәбләр үчүн дәрсликләр һазырламагдан ибарәт дејилди. Шаиг орта мәктәбләр үчүн вә бир аз сонра, Совет һакимијјәти илләриндә али мәктәбләр үчүн дә Азәрбајчан әдәбијјатындан дәрс вәсаити һазырламалы олмушду. Онун «Күлзар», «Түрк чәләнки», «Милли гәраәт», «Әдәбијјатдан иш китабы» кими бир чох дәрс вәсаити вахты илә ән мәшһур дәрс китаблары иди. Јени тәшкил едилмиш совет али мәктәбләриндә—Али педагожи институтда, Дөвләт университетиндә кечилмәјә башлајан Азәрбајчан әдәбијјаты тарихи курсуну јаратмаг да гисмән Абдулла Шаигин үзәринә дүшмүшдү. Вахт көзләмирди. Аудиторијалара кириб, ана дилиндә мүһазирә динләмәк истәјән тәләбәләрә мөһкәм програм әсасында әдәбијјат тарихи демәк лазым иди. Абдулла Шаиг бу ағыр вәзифәнин өһдәсиндән кәлди. Доғрудур, бу ишдә онун Әбдүррәһимбәј Һагвердијев вә Һүсејн Чавид кими көмәкчиләри варды, лакин ағырлыг Шаигин үзәринә дүшүрдү, чүнки о, Азәрбајчан әдәбијјаты саһәсиндә мүтәхәссис һесаб олунурду. Һәлә 1919-чу илдә онун Һ. Чавидлә бирликдә тәртиб етдији «Әдәбијјат дәрсләри» адлы поетика әсаслары китабы чапдан чыхмышды.

Биз 1921—1930-чу илләрдә Абдулла Шаигин Азәрбајчан әдәбијјаты тарихиндән нечә, нә һәчмдә мүһазирә охудуғуну билмирик. Мән шәхсән онун мүһазирәләринә гулаг асмамышам. Амма онун кими мәс'улијјәт һисси илә јашајан бир адамын бу вәзифәни лајагәтлә јеринә јетирдијинә инанмагла бәрабәр, тәсәввүр едирәм ки, бунун үчүн о нә гәдәр чалышмалы, һазырлашмалы олурду.

Әдибин хатирәләриндә охудуғумуз ашағыдакы сәтирләр бизи буна там мә'насы илә инандырыр: «Зәиф вүчудумла кечә-күндүз чалышараг јохлуглардан бир варлыг јаратмалы идим... Бир тәрәфдән мүхтәлиф програмлар јазыб Маариф Комиссарлығында тәсдиг етдирир, бир тәрәфдән әдәбијјата мәхсус дәрсликләр тәртиб едир, бир тәрәфдән дә әдәбијјат тарихи вә әдәбијјат нәзәријјәсинә даир елми материаллар һазырлајырдым. Кәнч нәслимизә кениш елми мә'лумат вермәк үчүн кечә јарыја гәдәр чалышырдым». Камал Талыбзадәнин дедијинә көрә әдибин архивиндә Азәрбајчан әдәбијјаты тарихинә, әдәбијјатымызын ајры-ајры проблем вә нүмајәндәләринә аид хејли материал вардыр. Чох еһтимал ки, һәмин материал Шаигин вахты илә охудуғу мүһазирәләрин мәтнидир. Әкәр белә исә, онларын тәдгиги елми вә тарихи чәһәтдән чох мараглы ола биләр.

1924—1928-чи илләр арасында дәрч етдирдији бир сыра елми-тәнгиди очеркләр Абдулла Шаигин Азәрбајчан әдәбијјаты саһәсиндәки дәрин билијини көстәрдији кими, онун нәзәри-тәнгиди мүлаһизәләринин методоложи чәһәтдән әсаслы олмасыны да сүбут едир. Бу илләрдә Абдулла Шаиг «Фүзули һаггында дүшүнчәләрим», «Молла Пәнаһ Вагиф», «М. Ф. Ахундов һаггында мүлаһизәләрим», «М. Ф. Ахундовун «Алданмыш кәвакиби» һаггында мүлаһизәләрим», «Һ. Чавидин «Иблис»нам һанләси һаггында дүшүнчәләрим» вә с. мәгаләләрини нәшр етдирмишдир. Бу мәгаләләрдә Шаиг конкрет тәһлил јолу илә кедәрәк әдәби просеси мүәјјәнләшдирән дөврә, јазычыларын јарадычылығына, ајры-ајры әсәрләрә дүзкүн гијмәт вермәјә, әдәбијјатда һәјат һәгигәтинин нә дәрәчәдә долғун вә дүзкүн әкс олунмасыны мејдана чыхармаға чалышмышдыр. Әдиби Азәрбајчан әдәбијјатында реализмин инкишафы проблеми даһа марагландырдығы үчүн о, јазычыларын дөврлә, дөврүн вачиб мәсәләләри илә бағлы олмасына диггәти чәлб етмишдир. Шаигин елми-тәнгиди мәгаләләри фактик материал, әдәби-бәдии әсәрләри дујмаг, тәһлил вә тәнгид үсулундакы хејрхаһлыг нөгтеји-нәзәриндән дә әһәмијјәтлидир.

Абдулла Шаигин елми-тәнгиди ирсини һәртәрәфли өјрәнмәк, бу надир шәхсијјәтин симасыны бүтүн варлығы илә дәрк етмәјимизә көмәк едәчәкдир.

Көркәмли әдибимизин анадан олмасынын 90 иллијини гејд едәркән она һөрмәт вә мәһәббәтимизин гәтијјән зәифләмәдијини, әксинә, даһа да артдығыны һисс едирик. Биз бу күн дә Шаиг мүәллимә миннәтдар олдуғумузу е'тираф едирик.

А. ШАИГ ОХУЧУЛАР АРАСЫНДА
(1956-чы ил, феврал).

Абдулла Шаигин архивиндә вә вахты илә дәрсликләрдә, мәтбуатда әдәбијјат тарихимизә, ајры-ајры јазычылара, Азәрбајҹан дилинин грамматикасына һәср едилмиш мүхтәлиф материаллар—елми әсәрләр, мәгаләләр вардыр. 1906-чы илдә «Һәјат» гәзети сәһифәләриндә нәшр олунмуш вә индијә гәдәр диггәти чәлб етмәмиш «Үдәба вә шаирләримизин һалы» вә «Аталара анд» мәгаләләр А. Шаигин илк мәтбу әсәрләриндәндир. Охучуларымызы А. Шаигин «Үдәба вә шаирләримизин һалы» вә 1913-чү илдә «Игбал» гәзетиндә чап олунмуш «Дилимиз вә әдәбијјатымыз» мәгаләләри илә таныш едирик. Икинчи мәгалә ихтисарла тәгдим олунур.

ҮДӘБА ВӘ ШАИРЛӘРИМИЗИН ҺАЛЫ

Һәр бир кәсә мә'лумдур ки, һәр милләтин тәрәгги вә тәалисинә вә вәтән дилләринин вүс'әт вә интишар тапыб хош бир тәрз вә үслуба дүшмәсинә ән үмдә сәбәб үдәба вә шүәраларыдыр.

Мәсәлдир дејирләр: «Елм елми доғар». Үдәба вә шүәраларын әлфаз вә ибарәләр, көзәл үслуб вә шивәләр үзрә асари-ше'ријјә вә әдәбијјәләри интишар тапдыгча һәвәсли охучулар дәхи күндән-күнә мејдана чыхачаглары бәдиһидир.[1]

Һәр милләт бу мәтләби кәмалынча ганыб әскик шүәра вә үдәбаларына шан вә һөрмәт гојуб онларын сәванеһи-һалијјәләрини лајигинчә јазыб тәварих үзрә мәстур едибләр вә һәр биринин әкс вә сурәтләрини гәзетләрдә, күтуби-мәдријјәләрдә сәбт вә дәрч едиб өз милләтләринә пишнәһад вә јадикар гојубдурлар; онларын адларына гисим-гисим еһсан вә ән'амат едиб, мәсәлән, мәктәбләр, күтубханалар, дарүлчәзәләр ачыб адыны «филан шаирин мәктәби», «филан шаирин күтүбханасы» илә адландырырлар. Бундан әлавә мәмләкәтләриндә ҹамаатын мә'бәрләриндә[2] шәһријјә бағчаларында вә мејданларында мүҹәссимә әксләрини чәкиб халгын нәзәрләриндә онларын шан вә еһтирамыны бөјүдүрләр, таинки халг дәхи онларын көзәл сөзләринә һәгарәт нәзәрилә бахыб һәгир һесаб етмәсинләр.

Биз исәк, әфсус! Шүәра вә үдәбаларымызы бир дәни вә ләгин тајифә һесаб едиб бу надирәлвүҹуд олан шәхсләрин нә өзләринә вә нә дүрәр-дүрәр сөзләринә гијмәт вә баһа вермәјиб күнчи-инзивадә гојмушуг. Нечә ки, мәшһур вә мә'руф олан шаири-мәрһум Сејид Әзим Ширвани өз бәјани-һалында бујурурлар:

«Та ки, мүстәчмәи-үлум олдум,
Нәзәри-әһли-әсрә шум олдум,
Олмады мәндә чүнки малү мәнал,
Мәнә өз елмим олду вәзрү вәбал
Ејләдим та ки, һәр бүсатә күзәр,
Мәни көрдүкдә хәлг сөјләдиләр:
Буду кәлди сәфаһәтин каны,
Һачы Сејјид Әзими-Ширвани».

Вәли, һәмин бу шум һесаб етдијимиз шәхсләрин асари-ше'ријјәләрини Авропа милләтләри әл-әл кәздириб, өз ана дилләринә тәрчүмә едүб гидаји-руһ едирләр ки, һал-һазырда Авропада китабханаларда, клубларда ифтихарымыз олан Сә'ди, Һафиз, Өмәр Хәјјам вә гејриләринин асары мөвҹуддур. Мисра: «Гәдри күл бүлбүл шонасәд, гәдри көһәр көһәри». Бу гисим битәдбирлик аја бизим иһмалымыздан[1] наши дејилми? Һансы бир шаир вә әдибимизин бу зәманәдәк лајигинчә сәванеһи-һалијјәләри мејдана чыхыбдур?

Нә гәдәр шүәра вә үдәбаларымыз вар ки, адлары дәхи милләтимизә мә'лум олмајыб һәм адлары, һәм көзәл асары тәһти-хифадә[2] галмыш?

Намидар шүәраләримизин көзәл асари-ше'ријјә вә әдәбијјәләри тамам аләми һејрәтә салар икән, биз бир милләт кими онларын сәванеһи-һалијјәләриндән нә билмишик? Вә онларын мө'чүзәјан асарларына нә әһәмијјәт вермишик? Онлар бизә асари-ше'ријјә вә әдәбијјә јадикар гојдугда, бизләр онларын адларына нә јадикар гојуб онларын руһларыны өзләримиздән разы вә хошнуд етмишик?

Биз исәк бир һәмијјәтсиз тајфа, өз шәхси мәнфәәтләримиздән башга бир шеј көзләмәмишик.

Һал-һазырда әкәр бир кәс истәјә ки, тамам үдәба вә шүәраларын сәванеһи-һалијјәләрини ҹәм' едә, мүмкүнмү? Вә әкәр бәрфәрз[3] мүмкүн олса, нә гәдәр зәһмәт вә мәшәггәтләрә дүчар олмасыны нәзәрә алмалыдыр ки, бичарә мүәллиф мин нөв мәшәггәтләр илә һәр кәсин ағзындан бир сөз вә һәр дијардан бир вәрәг тапыб мүхтәлиф нағыл вә рәвајәтләр илә бәлкә беш-алты илин әрзиндә мәзкур китабын тә'лифинә мүвәффәг ола.

Һаләтимиз чох фәна бир һаләтдир. Аллаһ тәала бизләрә һәр ишдә дидеји-бәсирәт вә мәрһәмәт әта еләсин. Таки, мин бә'д[4] һәр бир ишдә бәсирәт үзрә олаг.

«Һәјат» гәзети, 19 ијун, 1906, № 32.

[1] Ајдындыр.
[2] Кечидләрдә, јолларда.

[1] Вәзифәни ичра етмәмәкдән.
[2] Кизлиндә.
[3] Тутаг ки.
[4] Бундан сонра.

ДИЛИМИЗ ВӘ ӘДӘБИЈЈАТЫМЫЗ

...Һәр бир дил ики гисмә ајрылыр: биринчи: ел дилидир, икинчиси: һәр гөвмүн әдиб вә шаирләринин әсрләрчә һүсула кәтирдикләри мүкәммәл әдәби бир лисандыр. Биринчиси лисан, икинчиси әдәбијјатдыр.

Ел дилимизә кәлдикдә, дилимиз ән асан вә олдугча көзәл бир лисандыр.

Мәишәтимизин бирәр ајинәси олан һәдсиз-һесабсыз бајаты вә шикәстәләримиз, мәсәлләримиз, тапмачаларымыз, үрәкләри ән дәриндән чырпындыран, руһлары сәмадакы шәфәгләрә гәдәр јүксәлдән маһныларымыз, нәғмәләримиз гибтә едиләчәк сәадәтләрдир, дејилми? Һәлә әсрләрдән бәри ағыздан-ағыза кечмиш ашыгларымызын охудуғу јаныглы ше'рләр, маһнылар, һекајәләр, нағылларын гијмәтли хәзинә олдуғуну идрак едәрсәк, хәта дејил зәнн едирәм... Белә бир лисанын улу вә бөјүк бир гөвмә вериләҹәјиндә шүбһәм јох!

Исбат үчүн бир нечә нүмунә:

Гәрәнфиләм галхарам,
Ганадымы чалхарам—
Ешитсәм сән кәлирсән,
Мејид олсам, галхарам.

Әзизим нејләјим сәнә,
Гонубдур мејлим сәнә,
Мән дөнсәм үзүм дөнсүн,
Сән дөнсән нејләјим сәнә?

Ај кедәр батан јерә,
Пәриләр јатан јерә,
Синәми нишанә гојдум,
Јар охун атан јерә.

Инсаф үчүн, бу сөзләрдәки ләтафәт инкар олунаҹаг шејләрдәнми? Мә'шугәси угрунда нә гәдәр фәдакар бир ашиг олурса-олсун, гәлбиндәки һиссијјатын тәрҹүманы олан бу сөзләрдән артыг нә сөјләјә биләр? Бу сөзләр охундугда бихтијар гәлбимизин ән дәрин күшәләриндә кизли-кизли дүшүнҹәләр вә инҹә һиссләр ојанмаға башлар.

Севда дедијимиз шеј үрәјимизин ичиндә бир пара ачы фәрјадлар гопардығы кими, бир тәрәфдән дәхи сакит руһумузу охшар. Һәлә сонунчу:

Ај кедәр батан јерә,
Пәриләр јатан јерә...

—кушәсин гүрубу гәдәр һәзин вә һәгигидир.

Затән ән фәдакар вә һәгиги ашигләрин, кечә јары, ај батдығы вә тәбиәти һәзин бир гаранлыг, бир сүкут гападығы заман сөвдалары артмаға башлар. О гаранлыг, о сүкутдан истифадә едәрәк кизли-кизли көз јашлары төкәрләр.

Бостанда тағым ағлар,
Басма, јарпағым ағлар,
Нә гәдәр сағам, ағларам,
Өлсәм торпағым ағлар.

Гызыл күл олмајајды,
Саралыб солмајајды,
Бир ајрылыг, бир өлүм,
Һеч бири олмајајды.

Һәјәтләри сары күл,
Јары гөнчә, јары күл,
Кеч ачылдын, тез солдун,
Олмајајдын бары күл.

Бу сөзләрин заһири вә батини ләтафәтинә диггәт бујурулсун! Аз сөз илә тәсвир олунмуш бу фикирдәки мәзәјјаты тәһлил етмәк, сон баһарын гүруб заманында матәмзәдә бүлбүлүн фәрјадындакы һәзин сәраири арамаға бәнзәр. Һәтта мүхатәби олан гара торпаглар алтында јатан дилбәр, гара сачларыны дағыныг бир һалда дағыдараг, учуг вә солуг рәнкилә өнүмүздә мүҹәссәм олур вә бизимлә бәрабәр ачы-ачы көз јашлары төкәр кими көрүнүр.

Милләтимизин фикринин үлвијјәтиндән нашидир ки, һәр бир дәлили вә тәшбиһи тәбиидир. Тәбиәт ағушунда пәрвәришјаб олдуглары үчүн һеч бир заман тәбиәтдән ајрылмајыр. Нөһәләриндә, мәрсијәләриндә белә тәбиәти кәндиси илә бәрабәр ағлатыјор.

Мән ашиг көзәл алма,
Јемәјә көзәл алма,
Әсил ал чиркин олсун,
Бәдәсил көзәл алма.

Әзизинәм баш әјәр,
Барлы будаг баш әјәр,
Гијамәт о күн гопар
Мәрд намәрдә баш әјәр.

Кечмә намәрд көрпүсүндән гој
апарсын сел сәни
Јатма түлкү көлкәсиндә гој јесин
аслан сәни.

Бир чох тәҹрүбәләр көрмүш, ачылыглар дадмыш ҹамаатымызын синәји-фитрәтиндән чыхан бу һикмәтамиз сөзләр којдән енән илһамат гәдәр мәтин вә һәгигидир.

Инди бир аз да дағларда, јајлаларда тәбиәтин ағуши-назәниндә бөјүмүш көчәри ҹамаатымызын әһвал-руһијјәсини тәдгиг едәлим: көчәри ҹамаатын һәр бир доланаҹағы гојун иләдир. Башдан ајағынаҹан гојуна мөһтаҹдыр.

Нәнәм а шишәк гојун,
Јуну бир дөшәк гојун,
Буламаны тез јетир
Гырылды ушаг гојун.

Нәнәм а сачаг гојун,
Бирәдән гачаг гојун,
Сәнә јаман баханын
Көзүнә бычаг гојун.

Нәнәм а нарыш гојун,
Јуну бир гарыш гојун,
Чобан сәндән күсүбдүр,
Сүдү вер барыш гојун.

Нәнәм а кәлин гојун,
Гузуна телин гојун,
Јејән сәнин учундан
Кәтириб кәлин гојун.

Нәнәм а гәмәр гојун,
Гузусу әмәр гојун,
Јејән сәнин учундан
Бағлајыб кәмәр гојун.

Нәнәм а гашга гојун,
Минмисән ешгә гојун,
Јејән сәнин учундан
Чыхыбдыр көшкә гојун.

Нәнәм гарагаш гојун,
Гарлы дағлар аш гојун,
Aj гаранлыг кечәдә
Чобана јолдаш гојун.

Јеканә сәрмајәси вә сәрвәти олан гојуну, бахыныз, нә гәдәр даллы, ширин бир дил илә охшајыр. Көзүмүзүн өнүндә һәр бир илк фәрд илә өз мәишәтимиздән шаиранә ләвһә тәрсим едир.

Синеји-фитрәтиндән чыхан мәишәтә вә тәбиәтә даир бу гисм ше'рләр, чамаатымызын сағлам бир фикир вә үлвү һиссә малик олдуғуну көстәрдији кими, дилимизин дәхи нә гәдәр көзәл вә ләтиф бир дил олдуғуну сүбут едир. Бизим ел әдәбијјатымыз о гәдәр вүс'әтлидир ки, ону јазмагла гуртарачаг шејләрдән дејил. Милләтимизи исте'дад вә мәһарәти-фитриләринә вә әһвал-руһијјәсинә ашина олмаг истәјәнләр мөһтәрәм бәрадәрим Фиридунбәј Көчәрли чәнабларынын тә'лиф етдији «Балалара һәдијјә»нам китабчасындан истифадә едә биләрләр. Һәгигәтдә бәрадәрим Фиридунбәј чамаатымызын арасындакы нағыл, мәсәл, тапмача вә ше'рләри бир јерә топламагла милләтимизин бојнуна бир һаг гојмушдур. Сөз јох ки, итмиш, батмыш о гијмәтли көвһәрләри чәм етмәк Фиридунбәј чәнабларына ағыр зәһмәт илә мүјәссәр олмушдур...

Мән јенә дә фикримдә давам едирәм. Дилимиз олдугча көзәл вә мәнтигә мүвафиг бир дилдир. Лакин әдәбијјатымыз дилимиздән чох керидир.

...Түрк дилиндә ше'р сөјләјән шаирләримизин бир чоху да бүтүн-бүтүнә дилимизин аһәнкини позмушлар. Чә'ли вә тәглиди олараг мејдана чыхардыглары әсәрләр, нә әдәбијјатымызда вә нә дә чамаатымызын әһвали-руһијјәсиндә башгалыглар төрәтмәјә мүвәффәг олмамышдыр. Одур ки, әдәбијјатымыз иләриләмәмиш вә һаман бир һалда донуб галмышдыр.

Османлы түрк әдиб вә шаирләри исә фарс вә әрәб лисанынын шиддәтли нүфузу алтына кечдијиндән пәк сапма јоллара сапмышлар. Мәнчә османлы түрк шаирләринин бу һалы дилләринә олан мәһәббәтләриндән нашы олмушдур. Зира ки, дилләрини вүс'әтләндирмәк, мүкәммәл вә әдәби бир дил зүмрәсинә кечирмәјә көстәрдикләри әчәлә мәгсәдләриндән бүтүн-бүтүнә узаглашдырмышдыр. Һалбуки әдәбијјат (јазы дили) дедијимиз әчәлә илә баша кәлән шејләрдән дејилдир. Әсрләрчә мүттәдир вә тәбии шаирләрин јаратдыглары бәдиәләрдән һүсула кәлән бир дилдир.

Бир бағбан илләрчә бечәрдији вә әмәк вердији бағын ағачларыны бирдән-бирә гырыб јыхмаға чыхмаз. Мүттәзаји һал вә заман илә гурумуш, гочалмыш, низам вә сәлигәјә пәк мүхалиф олан әјри ағачлары артыг еһтијат илә гырыб атар. Јохса балтајы гапыб да: бу ағач бир аз әјри битмиш, о бирисинин дурушу, бу бирисинин бахышы сәлигәмә мүвафиг кәлмәјир, дејә, бир учдан балталамаға вә гырыб дағытмаға башласа, садә түрк мәсәлимиз вар, «Һәм Әлидән олур, һәм Вәлидән» вә һаман бир һәфтә әгдәм јашыллығы вә көзәллији илә руһумуза сәфвәт верән бағ бу күн чылпаг вә ачыначаг бир шәкил алар.

Бу сәтирләри јазыркән санки, мүтәассүб гаре'ләримиздән бириси дәјәнәји һиддәтлә јерә чырпараг, курлајан сәси илә: «Сиз бизә сөјләјиниз, бәс нә јапалым? Тә'рифини көјләрә јүксәлтдијин һаман садә ел дилиндәми донуб галалым? Һеч ирәрилијә аддым атмајалыммы?» — дејә тә'ризә башларса чаваб олараг камали-еһтирам илә һаман мөһтәрәм гарејә әрз едәрәм ки: Бәндәниз дилимизин һеч дә ислаһ олунмамасына гане оланлардан дејиләм. Замани-тәрәгги вә тәмәддүн олдуғу һалда биз нә үчүн тәрәггијә чалышмајалым? Биз нә үчүн көзәл дилимизин ислаһы вә мүкәммәлијјәти уғрунда сә'ј вә күшиш етмәјәлим? Чалышалым, дилимизи ән фәсиһ вә ән мүкәммәл бир дил дәрәчәсинә вә гибтә едиләчәк әдәби дил һалына кәтирәлим! Лакин әндазәсилә:

«Әндазә никәһдар ки әндазә никуст
Һәм лајиги дүшмәнәст, һәм лајиги
дуст!».

«Игбал» гәзети, № 18, 21 октјабр 1913, № 483, 485.

Фиридунбәј КӨЧӘРЛИ.

...Бу јај фәслинин бир һиссәсини Диличан дағларында кечирмәниз бисәмәр галмајыбдыр... бизим дағларын көзәл мәнзәрәләри тәб'и-ше'ријјәнизә бир нөв тәһрик вериб, тазә фикирләрин вә тазә хәјалларын доғмасына сәбәб олубдур, «Дағлар султаны» кими көзәл бир әсәрин вүчудә кәлмәсинә баис олубдур. Филһәгигәт чобанлар һаггында јаздығыныз ше'рләр чох хошума кәлди, нечә кәрәм онлары өзүм үчүн вә шакирдләр үчүн охумушам. Онлара да чох хош кәлиб үзүнү көчүрүбләр. Онларын хоша кәлмәсинә сәбәб ше'рләрин садәлији вә һәгиги һиссијјатдан доғуб вүчудә кәлмәсидир.

10 октјабр, 1911, Гори.

* * *

...«Күлзар»да тә'лим вә тәдрисә лајиг мә'лумат чохдур. Белә ки, али синифдә охујан шакирдләрә ән јарар вә мүнасиб гираәт китабыдыр, хүсусән онун үчүнчү һиссәси мәнә хош кәлди ки, Гафгазын кечмишинә вә тарихә даир бир чох нәф'или мә'лумат онда дәрч олунубдур...

Сизин өз әсәрләриниздән бир парасы, хүсусән үчүнчү һиссәјә дахил олан әш'ар ки, ибарәт ола Мирзә Әләкбәр Сабирин адына јазылмыш мәнзумат, мәнә чох хош кәлди. Филһәгигә, дәруни вә пак һиссләрдир ки, көзәл ше'рләр васитәси илә изһар бујурубсунуз.

«Дәфтәри-һичран» сәрлөвһәсилә јазылмыш ше'рләриниздәки синәләрә дағ чәкән вә үрәкләри јандыран аһ вә наләләрдир ки, оду илә јанмајанлар онлары дәрк едә билмәз.

13 август, 1912, Гори.

ӘЗИЗ ВӘ ҺӨРМӘТЛИ ӘДИБИМИЗ АБДУЛЛА ШАИГ!

Сизин адыныз һәр бир азәрбајчанлы үчүн доғма вә әзиздир. Чүнки, сиз, бүтүн өмрүнүз боју халгымызын ән нәчиб дујғуларыны, јүксәк вә һуманист әмәлләрини тәрәннүм едән көзәл бир сәнәткар, бөјүк бир инсан олмусунуз! Тарихин фыртыналары гојнунда јаратдығымыз бөјүк со-

сиализм мәдәнијјәтинин илк дастанларында сизин дә имзаныз вардыр! Сизи, анадан олмағынызын 75 иллији мүнасибәтилә сәмими гәлбдән тәбрик едирәм, сизә чан сағлығы вә узун өмүр арзулајырам!

Сизи бир оғул мәһәббәтилә севән

Сәмәд ВУРҒУН

20/III-56-чы ил.

●

Мирзә ИБРАҺИМОВ

Өз шәхси тәчрүбәси илә јарадычылыгда һәјатын гүдрәтини, лап илк кәнчлијиндән, һәтта ушаглығындан һәјат фыртыналары ичиндә бөјүмәјин јарадычылыға мисилсиз мүсбәт тә'сирини нүмајиш етдирән бөјүк јазычылардан бири дә Абдулла Шаигдир. Онун јарадычылығы Азәрбајчан һәјатынын ики дөврүнү әһатә едир. Ингилабдан әввәлки вә сонракы дөврү. Бу дөврләрин икиси дә онун әсәрләриндә, демәк олар ки, ејни долғунлугла әкс олунмушдур... Шаиг һәгигәти һәр шејдән уча тутан, даима һәгигәт ахтаран, тәрәгги вә јүксәлиш јолунда фәдакарчасына чалышан бир јазычы олмушдур.

А. Шаиг елә јазычылардандыр ки, онун әсәрләри мүбаризәмизә, инкишафымыза, кәләчәјимизә көмәк етмиш вә едәчәк!

«Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзети, 25 феврал, 1966, №9.

●

Сүлејман РУСТӘМ

Абдулла Шаиг бир вәтәндаш, сәнәткар, мүәллим кими јүксәк мәгсәдләр изләмиш, — охучулара нәчиб фикир вә дујғулар ашыламаг, бүтүн варлығы илә бағландығы халг әдәбијјаты, онун ајры-ајры мотивләрини јенидән јашатмаг, Азәрбајчан дилинин зәнкинликләрини ашкара чыхарыб халгын истифадәсинә, кәнч нәслин тәрбијәси ишинә вермәк јолу илә кетмишдир...

Илһамыны, исте'дадыны, бүтүн һәјатыны өз халгына, онун азадлыгы уғрунда мүбаризәсинә, бәхтијар бу күнүнә вә даһа көзәл кәләчәјинә вермиш олан бир сәнәткары адамларымыз һәмишә өз үрәкләриндә јашадачаглар!

Бөјүк һуманистин, һәссас, сәмими бир инсанын һәјаты да, фәдакарлығы да нәсил-нәсил инсанлар үчүн, кәнчләримиз үчүн бөјүк бир өрнәк олачаг, онлары һәмишә халгын, Вәтәнин, мәдәнијјәтимизин тәрәггиси уғрунда һүнәр, гәһрәманлыг көстәрмәјә сәсләјәчәкдир.

Халгыны нәчиб бир оғул гәлби илә севән сәнәткар өз халгынын үрәјиндә вә хатирәсиндә әбәди јашајачагдыр.

«Азәрбајчан», 1961, №2.

●

1923-чү илдә Абдулла Шаигин анадан олмасынын 40 иллији, әдәби-педагожи фәалијјәтинин 20 иллији гејд едилмишди. Бу мүнасибәтлә һәмин илдә «Талыбзадә Абдулла Шаиг» ады илә китабча нәшр едилмишди, китабчаја Шаигә һәср олунмуш мәгаләләр, хатирәләр, тәбрикләр, ше'рләр дахил едилмишдир. Онлардан бир нечәсини ихтисарла охучулара тәгдим едирик.

Гафур ӘФӘНДИЗАДӘ

ӘКӘР ШАИГ ОЛМАСАЈДЫ

Әкәр Шаиг олмасајды «Милли гираәтимиз» јох иди.
«Мүнтәхәбат» нәшр олунмамышды.
«Әдәбијјат дәрсләри»ндән мәһрум идик.

...Әкәр бу китаблар олмасајды, мәктәбләримиз јохсул, мүәллимләримиз јалавач галмышды. Сөзүн гысасы: онун варлығындакы әһәмијјәти лајигилә идрак едә билмәк үчүн бирчә дәгигәлик јохлуғуну дүшүнмәли!

1923

●

Һүсејн ЧАВИД

ШАИГ КИМДИР?

Ијирми илдән бәридир ки, бүтүн Азәрбајчан кәнчлији ону пак көзәл таныјор.

Әвәт, һәр кәсчә: о чалышган вә тәчрүбәли бир мүәллим, һәссас, назик бир шаир, хүлуг вә сәмими бир инсандыр.

1923

●

Сејид ҺҮСЕЈН

АБДУЛЛА ШАИГ

1908-чи илдә гејри-рәсми олараг бизим әдәби бир чәмијјәтимиз вар иди. Үзвләри әдәбијјат мараглыларындан ибарәт олан бу чәмијјәт, даһа доғрусу дәрнәк, һәфтәдә бир кәрә чүмә күнләри аргадашлардан биринин евиндә топланар, ше'рләр охунар, мүзакирә башларды.

Бизим чәмијјәтимизи ән чох әлагәдар едән шеј әски вә јени әдәбијјат мәсәләси иди. Ше'ри јалныз гәзәлдән, гәсидәдән, сәнәткарлығы јалныз мүһәссинати-ләфзијјәдән, чинасдан ибарәт билән әскипәрәстләр, өзләринин бәлағәти-игнаијјәләри илә јени әдәбијјаты балталајыр, бә'зи уфаг-туфаг, зәиф әдәби парчалары ирәли чәкәрәк јени әдәбијјат тәрәфдарларыны тәнгид едирләрди. Хүсусилә бизим чәмијјәтдә ики нәфәр ихтијар әски гәзәлчи шаир вар иди ки, онлара олан еһтирамдан долајы әс-

килик һәр заман јенилијә галиб кәлирди. Бу адамлар кәнч һәвәскарлары өз нүфузлары алтына алмышларды. Бир күн билмәм нәрәдә исә:

Мүзлүм кечәдә нишанлы бир гыз,
Бир һүзн, әләм ичиндә јалныз, —

бејтилә башланан Абдулла Шаигин бир ше'ринә тәсадүф етдим. Е'тираф етмәлијәм ки, јени әдәбијјат һаггында бу ше'р мәнә мүәјјән бир фикир верди. Бу ше'ри дәфтәрчәмә јаздым. Чүмә күнләри бизим чәмијјәтин топланышы олурду. Мүбаһисә башлады. О күнләрдә мәһәлли гәзетләрин бириндә чап едилмиш — куја јени ше'р имиш — гајәт зәиф мүтәрчим бир парчаны бириси тәһлил етмәјә башлады. Бу адам бу ше'ри тәнгид дејил, мәдһ едир, јени әдәбијјат тәрәфдарларыны да «һеч бир шеј билмәмәкдә» төһмәтләндирирди. Һәр кәс ону тәсдиг етди. Сонра Сә'динин бир гәзәлинә јапдыгы түркчә тәхмисини охуду. Һәр кәс бәјәнди. Ајаға галхдым, мүсаидә истәдим. «Јени бир ше'р охујачағым», — дедим. Шаигин «Мүзлүм кечәдә...» [1] ше'рини охудум. Һамысы динләди, диггәтлә динләдиләр. Ше'р мәчлис үзәриндә бир тә'сир бурахды. Сордум: «Әчәба, бу ше'рин нәрәси фәна?» Кимсә чаваб вермәди. Әввәлки тәхмислә мүгајисә етдим. Мәчлисин тамамилә олмаса да, әксәријјәтини кәндимә тәрәфдар булдум.

* * *

Бу тарихдән сонра Шаигә хүсуси бир еһтирам бәсләр, јазыларыны охурдум. Һәлә чочуглара мәхсус јаздығы әсәрчикләриндә бојлә бир тә'сир бурахмыш иди ки, Шаиг артыг чочуг әдәбијјаты шаири олараг галачаг. Фәгәт 1915-чи илин сон баһарында Шаигә шәһәр бағында тәсадүф етдим. Јај сәјаһәтиндән јеничә гајытмыш иди. Узун-узады көрүшдүк. Јени јаздығы «Шаир вә гадын» мәнзум пјесини мәнә охуду, фикрими дәјишдим. Шаиг јалныз чочуг әдәбијјаты шаири дејил, јени әдәбијјатымызын мүһүм бир рүкнү олмаг һиссини мәнә верди.

Бизим әдәбијјатымыз 1905-чи ил ингилабындан сонра бир ингилаб дөврү кечирди. Мәһәммәд Һади өзүнүн курултулу, тәмтәраглы, Сабир һәзл вә мәзһәкәви ше'рләрилә әски әдәбијјаты әсасындан јыхдылар... Јени әдәбијјатын тәмәл дашыны гојанлардан бириси Абдулла Шаигдир.

Абдулла Шаиг јалныз бир әдиб вә шаир олараг галсајды, мүәллимлик вәзифәсилә, мәктәб китаблары тәсниф етмәклә ишғал етмәсәјди, Азәрбајчан әдәбијјатына даһа гијмәтли вә мүһүм әсәрләр верә биләрди.

Шаигдә гајәт һәссас, инчә бир шаир руһу јашар, бу руһ онун ше'рләринә бир инчәлик верәр.

1923

●

Мустафа ГУЛИЈЕВ

СЕВКИЛИ МҮРӘББИМИЗ ШАИГ ТАЛЫБЗАДӘНИН 20 ИЛЛИК ӘМӘЈИ

Азәрбајчан Халг Маариф Комиссарлығы... Бүтүн шүурлу вә зијалы зәһмәткешләримиз илә бир јердә бу күн Талыбзадә јолдашы ән сәмими гәлбдән алгышлајыр вә инаныр ки, бу күн Абдулла Шаиг өз хүсусунда сөјләнилән сөзләрдән даһа јүксәк, даһа улу бир мәгамә чыхмаг үчүн фүгәраји-касибә ирсини јаратмаг үзрә ики белә ијирми ил дә бизимлә чалышачагдыр.

Бу күнкү кәшмәкешләр, гијамәтләр вә атәшләр ичиндән доған Шуралар Азәрбајчаны, әлбәттә ки, Шаиг кими зәиф вүчудлу, сары бәнизли, лакин сағлам руһлу, сарсылмаз ирадәли вә гүввәтли гәлбә малик мүәллимләрә вә рәһбәрләрә мөһтач иди.

Абдулла Шаиг бир мәктәбин дөрд дивары ичиндә чочуглара тәрбијә вермәк вә тәдрис етмәк илә иктифа етмәди, кениш Шуралар Азәрбајчанынын һәр кушәсиндә мүәллимлик јапмасы үчүн шаир вә әдиблијә игдам етди вә өлкәмизин һәр кушәсиндә һөрмәтләр илә сајылды; бу күн јарадылмаг үзрә олан лисан вә әдәбијјатымызын тәмәлини гуранлардан бири олду.

Ијирминчи әсрин әчнәби әдәбијјаты өз сәләфләринә борчлу олдуглары кими, Азәрбајчанын јени әдәбијјаты да Шаиг кими мүәллимләринә миннәтдар олачагдыр.

Јашасын дәјәрли вә гоча мүәллимимиз Талыбзадә, бир даһа алгыш сәнә, әдибимиз Шаиг әфәнди!

1923

●

Атабаба МУСАХАНЛЫ

ШАИГ ШАИР ВӘ МҮӘЛЛИМ

Мәмләкәт вә халгларымызын һагг верәчәји адамлардан бири дә бу-күнкү мүнәввәр кәнчлијин илк әдәбијјат мүәллими, Азәрбајчан ше'ринин бөјүк рүкнү, чочугларын илк мә'нәви пәрәстары, бу күн гаршысында һөрмәтләрлә әјилдијимиз Талыбзадә Абдулла Шаиг бабамыздыр... Шаиг, әввәла, руһундакы инчәлик вә һәссаслијјәт е'тибары илә ән јүксәк бир инсандыр. Санијән, Шаиг чәмијјәтимизин јетишдирдији әхлаги бәдиәләр үзәриндә бир шаһигәдир ки, чыхылмасы анчаг Шаиг кими ичтиман ирадә вә фәалијјәтә малик адамлара, мүбалиғә кәлмәзсә—даһиләрә мәхсусдур.

...Шаиг шаирлији гәдәр тәрбијәчи вә тәрбијәчилији гәдәр дә шаирдир. Фитрәтиндә әхлагынын јүксәклији вә нәчиблији илә тәмајиз едән Шаигин һәр кәсчә мүшаһидә едилмиш бир вәсфини дәхи әрз етмәк истәрәм. Шаиг истәр ше'р олсун, истәр тәрбијә олсун, бунларын гајәсиндә «инсанлыг вә бунун бүтүн мә'насилә кәнчлик үзәриндәки тәшмили» мәфкурәсини дашыјыр. Она бүтүн арзулары илә јетишмәк истәјир. Бу мәфкурәдир ки, һәм ше'риндә, һәм хүсуси вә һәм дә ичтиман һәјатында һакимдир. Јаратдығы бир бәдиә бир әхлаг дәрси, тәгдир етдији дәрсләр дәхи бир ше'р олур. Демәк олар ки, «идеал» шаиринин ирәлидә сөјләдијимиз «Шаиглији» һәм ше'риндә, һәм дә тәрбијәсиндә һаким руһдур.

●

Исмајыл ҺИКМӘТ

ШАИГ...

Нә дејирләр! Бәшәрлә Фирдөвсә
Дөнәчәкмиш, дејилми, дүнјамыз?
Бири: «Инсан мәләк олурму?!» — десә,
Мән дерәм: «Бир мисалы вар, бахыныз:
Бу тәбии шүари-мунислә
Мәнчә Шаиг нүмунәдир мәләјә...».

1923

●

[1] 1908-чи илдә нәшр едилмиш «Нишанлы гыз» ше'ри нәзәрдә тутулур.